

Кропивко Дарина Сергіївна,
аспірант кафедри менеджменту,
Національний університет водного господарства та природокористування
(м. Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ-ВИРОБНИКІВ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

У статті здійснено групування підприємств-виробників органічної продукції за регіонами, проведено порівняння ціни на органічну й традиційну сільськогосподарську продукцію. Наведено структуру прямих витрат на виробництво органічної продукції тваринництва та рослинництва. Здійснено аналіз рентабельності виробництва органічної продукції. Доведено, що виробництво органічної продукції є більш рентабельним.

Ключові слова: органічна продукція, рентабельність виробництва, підприємства-виробники органічної продукції, порівняння цін, урожайність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. З кожним днем проблема якісного та безпечного харчування як в усьому світі, так і в Україні набуває все більшої актуальності. Одним з основних чинників, що може вирішити цю проблему, є розвиток виробництва органічної продукції. Позитивним є той факт, що щороку спостерігається позитивна тенденція збільшення кількості підприємств-виробників органічної продукції, що стосується й України. Важливо дослідити, які саме підприємства функціонують на вітчизняному ринку органічної продукції, у яких регіонах найбільш активно дбають про розвиток цього ринку та чим відрізняється діяльність виробників органічної й традиційної продукції. Дослідження цих питань дасть змогу виявити основні переваги та недоліки функціонування вітчизняних підприємств, що займаються виробництвом органічної сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями розвитку ринку органічної продукції в Україні займалися такі науковці: Артиш В.І. [1], Зіновчук Н.В. [2], Рудницька О.В. [5], Скрипчук П.М. [8], Чайка Т.О. [9], Шевчук Г.М. [10], Седікова І.О. та Коренман Є.М. [6], які проаналізували показники оцінки результативності органічного виробництва. Економічну ефективність діяльності органічних фермерських господарств автори досліджували на прикладі вирощування озимої пшениці та ярого ячменю. Однак, незважаючи на наявність вагомих внесків авторів у дослідження діяльності виробників органічної продукції, проблема аналізу економічної ефективності діяльності підприємств-виробників цієї продукції (особливо продукції тваринництва) залишається недостатньо дослідженою.

Метою дослідження є виявлення особливостей формування економічної ефективності діяльності виробників органічної продукції в Україні. Для досягнення зазначеної мети у статті поставлено та вирішено такі **завдання**: здійснити групування підприємств, що займаються виробництвом органічної продукції в Україні, за регіонами; провести аналіз урожайності та ціноутворення на органічну й традиційну продукцію; виявити ступінь зв'язку між рентабельністю виробництва органічного жита та факторами, що найбільше впливають на її величину.

Розділ 5 Екологічний маркетинг та менеджмент

Основний матеріал. З метою виявлення регіонів, у яких виробництво органічної продукції розвинене найкраще, було здійснено групування вітчизняних підприємств-виробників органічної продукції та розміщено їх за регіонами у порядку зменшення (табл. 1).

Таблиця 1 – Групування підприємств-виробників органічної продукції в Україні, (розраховано на основі [4])

Регіон	Кількість підприємств-виробників органічної продукції				Разом ¹
	рослинництва	тваринництва	дикоросів	бджільництва	
Київський	12	1	4	–	16
Львівський	6	1	4	–	10
Житомирський	9	3	–	–	9
Харківський	8	1	–	–	8
Вінницький	7	2	1	–	8
АРК	6	–	–	2	8
Закарпатський	2	1	3	1	6
Чернігівський	5	1	–	–	5
Кіровоградський	4	1	–	–	4
Запорізький	4	–	–	–	4
Херсонський	4	–	–	–	4
Рівненський	2	–	2	–	4
Полтавський	3	–	–	–	3
Тернопільський	3	1	–	–	3
Донецький	2	–	1	–	3
Одеський	2	–	–	1	3
Волинський	1	1	2	–	3
Миколаївський	2	–	–	–	2
Чернівецький	1	–	1	–	2
Хмельницький	1	–	–	–	1
Сумський	–	–	–	1	1
Івано-Франківський	–	–	–	–	–
Луганський	–	–	–	–	–
Черкаський	–	–	–	–	–
Дніпропетровський	–	–	–	–	–
Разом	84	13	18	5	107

Примітки: ¹⁾ – тваринництвом займаються ті ж підприємства, які займаються рослинництвом

Загалом в Україні здійснюють свою діяльність 107 виробників органічної продукції. До регіонів, у яких таких підприємств найбільша кількість, належать: Київський (15,1% від загальної кількості виробників), Львівський (9,4%), Житомирський (8,5%), Харківський (7,5%), Вінницький (7,5%) та АРК (7,5%). Це зумовлено як наявністю значної кількості міського населення, так і віддаленістю від столиці та кордонів із країнами-членами ЄС, де попит на органічну продукцію дуже високий. У Івано-Франківському, Луганському, Черкаському та Дніпропетровському регіонах відсутні підприємства, що займаються виробництвом органічної продукції, проте у Дніпропетровському регіоні функціонує 2 оператори ринку органічної продукції, що здійснюють перероблення, експортні та імпорتنі операції, у Черкаському та Івано-Франківському – по одному такому оператору.

Розглянемо детальніше особливості виробництва органічної продукції. Доцільно це зробити на підприємстві, яке займається як рослинництвом, так і тваринництвом. У Рівненській області такі підприємства відсутні, тому для прикладу розглянемо ПП «Галекс-Агро», яке знаходиться у Новоград-Волинському районі Житомирської області. Проведемо порівняння урожайності традиційної та органічної продукції в Україні та на досліджуваному підприємстві (табл. 2). Відсутність даних у таблиці свідчить про те, що у зазначеному періоді таку культуру не вирощували.

Таблиця 2 – Порівняння урожайності традиційної та органічної продукції у 2010-2013 роках у середньому в Україні та у ПП «Галекс-Агро», ц/га [7]

Культура	2010		2011		2012		2013	
	традиційна	органічна	традиційна	органічна	традиційна	органічна	традиційна	органічна
Озима пшениця	26,80	20,07	33,90	26,64	28,00	30,70	33,90	20,57
Жито	16,70	15,11	20,70	19,52	22,70	25,76	22,80	17,00
Гречка	6,70	10,03	9,90	12,13	8,70	17,93	10,60	11,63
Кукурудза на зерно	45,10	–	64,40	43,18	47,90	67,35	64,10	67,84
Ячмінь	19,70	13,89	24,70	24,04	21,10	17,45	23,40	12,00
Овес	14,80	20,30	18,10	23,05	20,90	28,02	19,40	16,00
Просо	13,70	12,90	17,80	18,98	10,30	14,92	13,10	9,50
Соя	16,20	–	20,40	12,88	17,10	–	20,50	9,89

З табл. 2 бачимо, що урожайність органічної продукції для більшості сільськогосподарських культур є меншою за урожайність традиційної (крім гречки та кукурудзи на зерно). Це зумовлено тим, що підприємство не застосовує жодних мінеральних добрив при вирощуванні сільськогосподарських культур. Спостерігається зниження урожайності практично усіх культур у 2013 році. Це зумовлено несприятливими погодними умовами.

Для прикладу розглянемо детальніше урожайність традиційного та органічного жита у 2009-2013 роках, оскільки жито ПП «Галекс-Агро» почало реалізовувати першим серед усіх культур у 2009 році (рис. 1).

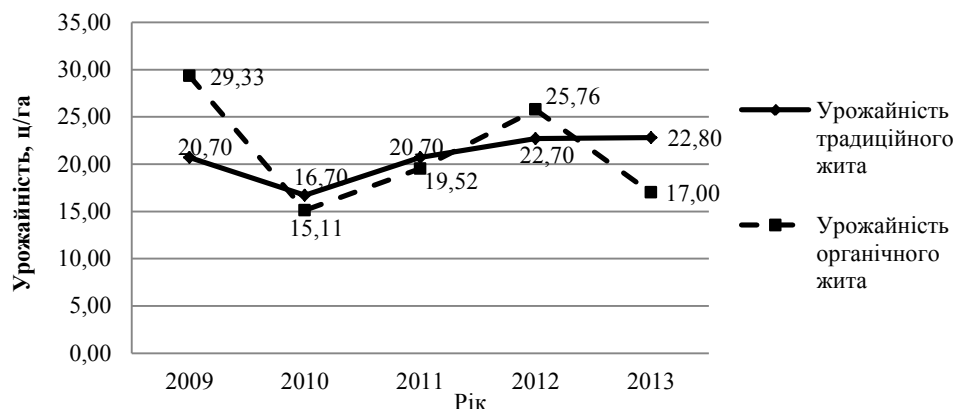

Рисунок 1 – Порівняння урожайності традиційного та органічного жита у 2009-2013 роках, ц/га

Розділ 5 Екологічний маркетинг та менеджмент

З рис. 1 бачимо, що урожайність органічного жита була вищою за урожайність традиційного лише у 2009 році, коли підприємство лише започаткувало свою діяльність, та у 2012 році, коли, незважаючи на відмову від використання мінеральних добрив, завдяки сприятливим погодним умовам підприємству вдалося перевищити урожайність органічного жита над традиційним на 3,06 ц/га.

Відомо, що ціна на органічну продукцію значно перевищує ціну на традиційну. Це пов'язано з витратами на сертифікацію органічної продукції, складністю її збуту, втратами від відмови використання мінеральних добрив та інших засобів захисту рослин, які застосовують звичайні виробники. Тому доцільно провести порівняння цін на органічну й традиційну продукцію в Україні та на досліджуваному підприємстві за 2010-2013 роки.

Таблиця 3 – Порівняння цін на органічну й традиційну продукцію в Україні та у ПП «Галекс-Агро» у 2010-2013 роках, грн/т

Культура	2011		Відношення органічної до традиційної, %	2012		Відношення органічної до традиційної, %	2013		Відношення органічної до традиційної, %
	традиційна	органічна		традиційна	органічна		традиційна	органічна	
Озима пшениця	1333,1	1870,8	140,3	1550,2	2991,1	192,9	1368,1	2884,4	210,8
Жито	1281,5	2068,7	161,4	1313,7	1577,1	120,1	1124,2	1445,4	128,6
Гречка	4787,5	9800,0	204,7	3771,3	3673,6	97,4	2681,4	7165,6	267,2
Кукурудза на зерно	–	–	–	1515,2	1666,7	110,0	1210,4	1568,9	129,6
Ячмінь ярий	1349,0	2084,2	154,5	1578,2	2364,5	149,8	1447,1	3506,9	242,3
Овес	1573,3	2500,9	159,0	1511,3	3111	205,8	1426,7	2014,7	141,2
Просо	1540,5	6021,1	390,9	1201,7	5502,9	457,9	1451,6	4882,7	336,4
Соя	–	–	–	3422,3	3167,6	92,6	3465,7	–	–

Можемо простежити, що ціна на органічну продукцію в середньому на 108% вища за ціну на традиційну продукцію. Найбільша різниця у ціні спостерігається для таких сільськогосподарських культур, як просо та гречка. Та важливо взяти до уваги те, що підприємство займається експортом органічної продукції до країн ЄС, де органічна продукція користується високим попитом, а отже, й ціна на неї вища, ніж в Україні. З іншого боку, виникають труднощі транспортування такої продукції. Ця послуга є достатньо витратною, оскільки транспортувати органічну сільськогосподарську продукцію повинні в особливих умовах. Саме підприємство продукцію не транспортує за кордон, а користується послугами сертифікованих перевізників.

Економічна ефективність діяльності підприємств найкраще простежується шляхом вивчення такого показника, як рентабельність виробництва. Наведемо динаміку рентабельності виробництва органічної продукції рослинництва для озимої пшениці, жита, гречки, кукурудзи, ячменю, вівса та проса (рис. 2). У 2010 році підприємство не займалося реалізацією ярого ячменю, озимої пшениці, тому на рис. 1 відповідні показники дорівнюють нулю. Кукурудза на зерно почала реалізовуватися лише у 2012 році.

Найбільш рентабельним є реалізація гречки та проса. Необхідно відзначити, що у 2013 році підвищилася рентабельність лише кукурудзи на зерно та гречки. Економічна

ефективність реалізації інших сільськогосподарських культур зменшилася порівняно з 2012 роком, що зумовлено зменшенням їх урожайності у зв'язку з погіршенням погодних умов.

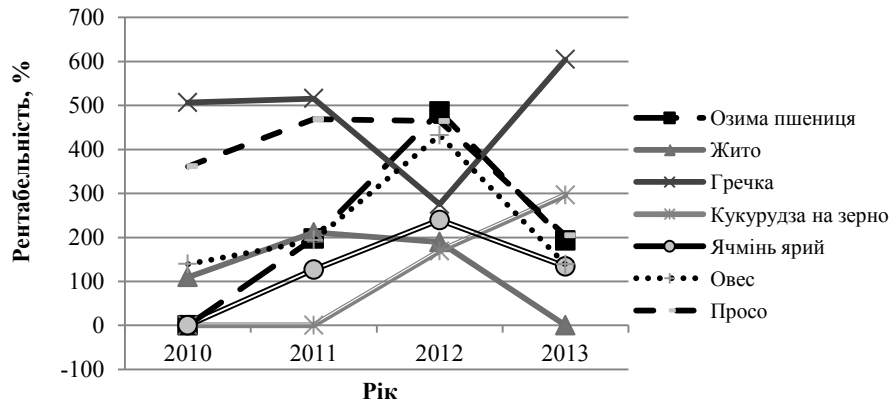

Рисунок 2 – Динаміка рентабельності виробництва органічної продукції рослинництва у 2010-2013 роках, %

Порівняємо показники економічної ефективності виробництва органічної й традиційної продукції. В Україні рентабельність пшениці становить приблизно 11,7%, кукурудзи – 38,6% [3]. Це означає, що рентабельність органічної пшениці вища на 179,63%, кукурудзи на зерно – на 257,77%, і свідчить про те, що попит на органічну продукцію стрімко зростає, незважаючи на те, що її ціна значно перевищує ціну на традиційну сільськогосподарську продукцію.

Наведемо також структуру прямих витрат на виробництво органічної продукції тваринництва та рослинництва у 2013 році у ПП «Галекс Агро».

Таблиця 4 – Структура прямих витрат на виробництво органічної продукції у ПП «Галекс Агро» у 2013 році

Показник	Продукція рослинництва				Продукція тваринництва	
	Озима пшениця	Жито	Овес	Кукурудза на зерно	ВРХ	Молоко
Прямі матеріальні витрати:	74,60	85,80	91,50	80,84	73,24	73,25
- насіння та посадковий матеріал	34,15	21,00	22,57	23,50	-	-
- пальне і мастильні матеріали	30,73	59,20	64,56	44,06	5,23	5,18
- корми	-	-	-	-	54,50	54,14
- оплата послуг і робіт сторонніх організацій	2,72	1,40	0,73	1,54	5,28	5,24
- решта матеріальних витрат	7,00	4,20	3,64	11,75	8,23	8,69
Прямі витрати на оплату праці	1,36	3,00	2,91	2,52	2,22	2,20
Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати, разом	24,04	11,20	5,58	16,64	24,54	24,55

Отримані дані свідчать про те, що у рослинництві найбільшими є витрати на пальне й мастильні матеріали (30,73-64,56%), а у тваринництві – на корми (54,14-54,5%). У рослинництві така тенденція спостерігається у зв'язку з механізацією виробництва. Витрати на пальне на 29,4-61,65% більші, ніж витрати на оплату праці 60-ти працівників. При вирощуванні традиційної продукції підприємства багато коштів витрачають на придбання мінеральних добрив (17-20% від загальної суми витрат), при виробництві органічної продукції це заборонено, тому витрати у цій статті відсутні.

З метою виявлення ступеня зв'язку між рентабельністю виробництва жита та факторами, що впливають на її величину, було здійснено кореляційно-регресійний аналіз. Нами обране жито, оскільки це перша сільськогосподарська культура, яку підприємство почало вирощувати, отже, це дасть змогу більш точно побудувати зазначену модель.

Отриману кореляційно-регресійну модель можна зобразити у вигляді формули

$$y = 9,96997 + 0,0303x_1 + 0,05239x_2 - 0,02878x_3, \quad (1)$$

де x_1 – витрати на насіння на 1 га, грн; x_2 – витрати на оплату праці на 1 га, грн; x_3 – витрати на пальне та мастильні матеріали на 1 га, грн.

Параметри одержаного рівняння свідчать, що при збільшенні витрат на насіння на 100 грн/га урожайність жита збільшиться на 3,03 ц/га, при збільшенні витрат на оплату праці – на 5,24 ц/га.

Висновки та перспективи подальших розробок. У результаті проведеного групування підприємств, що займаються виробництвом органічної продукції в Україні, за регіонами було виявлено, що їх розміщення залежить від кількості міського населення та віддаленості від столиці та кордонів із країнами-членами ЄС, де попит на органічну продукцію дуже високий. Проведений аналіз ціноутворення засвідчив, що ціна на органічну продукцію в середньому на 108% вища за ціну на традиційну продукцію. Аналіз структури прямих витрат на виробництво органічної продукції свідчить про те, що у рослинництві найбільшими є витрати на пальне й мастильні матеріали, а у тваринництві – на корми. Таким чином, повинен бути здійснений пошук шляхів зменшення зазначених витрат, на що й будуть спрямовані подальші дослідження.

1. Артиш В.І. Організаційно-економічні передумови формування ринку екологічно чистої продукції в Україні / В.І. Артиш // Економіка АПК. – 2009. – №2. – С. 117-120.

2. Органічне сільське господарство та його розвиток в умовах кооперації / Н.В. Зіновчук, В.В. Зіновчук, О.В. Скидан, Н.М. Головченко, С.В. Журавель ; ред.: Н.В. Зіновчук; Голов. упр. економіки Житомир. облдержадмін., Наук.-навч. ін-т економіки та агробізнесу Житомир. нац. агрокол. ун-ту, ТОВ «Альтернативні Технології Плюс». – Житомир : Рута, 2011. – 158 с.

3. Паламарчук М.М. Ефективність виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Київської області / М.М. Паламарчук // Економіка АПК. – 2013. – №8. – С. 110-115.

4. Прокопчук Н. Органік Бізнес-довідник України (випуск 2) / Н. Прокопчук, Т. Зігг, Ю. Власюк // Швейцарсько-український проект «Розвиток органічного ринку в Україні» (2012-2016). – Київ, 2014. – 405 с.

5. Рудницька О.В. Організація маркетингової діяльності на ринку органічної агропродовольчої продукції / О.В. Рудницька // Науковий вісник НАУ. – 2007. – Вип. 110, Ч. 2. – С. 339-342.

6. Седікова І.О. Органічне зерновиробництво: можливості та перспективи розвитку / І.О. Седікова, Є.М. Коренман // Економіка харчової промисловості. – 2012. – №4. – С. 80-83.
7. Сільське господарство України за 2012 рік [Електронний ресурс] / Н.С. Власенко // Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Скрипчук П.М. Екологічна сертифікація в сфері природокористування: еколого-економічні засади розвитку : монографія / П.М. Скрипчук. – Рівне : НУВГП, 2010. – 335 с.
9. Чайка Т.О. Передумови розвитку ринку органічної продукції в Україні / Т.О. Чайка // Маркетинг і менеджмент інновацій . – 2011. – №4(1). – С. 233-240.
10. Шевчук Г.М. Еколого-економічне обґрунтування органічного сільськогосподарського виробництва (на прикладі Рівненської області) / Г.М. Шевчук // Маркетинг і менеджмент інновацій . – 2011. – №4(1). – С. 241-251.

Д.С. Кропивко, аспірант кафедри менеджмента, Национальный университет водного хозяйства и природопользования (г. Ровно, Украина)

Особенности формирования экономической эффективности деятельности отечественных предприятий-производителей органической продукции

В статье сгруппированы предприятия-производители органической продукции по регионам, произведено сравнение цены на органическую и традиционную сельскохозяйственную продукцию. Приведена структура прямых затрат на производство органической продукции растениеводства и животноводства. Проведён анализ рентабельности производства органической продукции. Доказано, что производство органической продукции более рентабельно.

Ключевые слова: органическая продукция, рентабельность производства, предприятия-производители органической продукции, сравнение цен, урожайность.

D.S. Kropyvko, PhD Student of the Department of Management, National University of Water Management and Nature Resources Use (Rivne, Ukraine)

Peculiarities of economic efficiency formation of domestic organic producers' activities

The aim of the article. The aim of the article is to analyze peculiarities of economic efficiency formation of domestic organic producers' activities. Grouping of organic producers is made in the article. Special attention to peculiarities of organic production is paid. Comparison of prices on organic and traditional agricultural products is done. The analysis of the organic production profitability is suggested.

The results of the analysis. In order to identify regions, where organic farming is better developed, grouping of domestic organic producers is done. They were placed by regions in order of decreasing.

107 organic producers operate in Ukraine. Regions with the biggest amount of organic producers are Kyiv region (15,1% from general amount of organic producers), Lviv region (9,4%), Zhytomyr region (8,5%), Kharkiv region (7,5%), Vinnytsia (7,5%) and ARC (7,5%). It is caused by the presence of a large urban population and remoteness from the capital and borders. There are no organic producers in Ivano-Frankivsk, Luhansk, Cherkasy and Dnipropetrovsk regions. But in Dnipropetrovsk region there are two organic operators which are engaged in processing, export and import operations, in Cherkasy and Ivano-Frankivsk regions – one operator.

It is known, that the price of organic products is much higher than the price of traditional. This is due to the cost of organic certification, complexities in the sales processes, losses from denying use of fertilizers and other crop protectors, which are used by traditional producers. Therefore it is advisable to compare prices of organic and traditional products in Ukraine and in the target company "Galeks-Agro" for 2010-2013. Organic products price on average of about 108% is higher than traditional products price. The biggest difference in price is observed for such crops as millet and buckwheat. But it is important to take into account the fact that the company is engaged in exporting of organic products to EU countries, where organic products are in high demand and therefore price is higher than in Ukraine. On the other hand, there are difficulties in transporting of such products. This service is quite costly, because organic agricultural products must be transported in special conditions.

Economic efficiency of domestic organic producers' activities can be better seen by studying of such indicator as profitability. The dynamics of organic farming profitability for winter wheat, rye, buckwheat, corn, barley, oats and millet is characterized. Let's compare economic efficiency of organic and traditional products. In Ukraine, the profitability of wheat is about 11,7%, corn – 38,6%. The profitability of organic wheat is higher on 179,63%, corn – on 257,77%. It shows that the demand for organic products is growing rapidly, despite the fact that its price is much higher than the traditional agricultural products price.

Conclusions and directions of further researches. As a result of organic producers grouping by regions in Ukraine was found that their location depends on the number of urban population and remoteness from the capital and the borders of the EU, where the demand for organic products is very high. The price analysis showed that the organic products price is on 108% higher than the traditional products price. Analysis of the direct costs structure on organic products shows, that in organic crop production the biggest are fuel costs. In organic animal breeding the biggest are feed costs. Thus, the way to reduce these costs should be found in future research.

Keywords: organic products, production profitability, organic producers, price comparison, productivity.

1. Artysh, V.I. (2009). Orhanizatsiino-ekonomichni peredumovy formuvannia rynku ekolohichno chystoi productsii v Ukraini [Organizational and economic prerequisites ecological market formation in Ukraine]. *Ekonomika APK – Economics of agribusiness*, 2, 117-120 [in Ukrainian].
2. Zinovchuk, N.V., Zinovchuk, V.V., & Skydan O.V. (2011). *Orhanichne silske hospodarstvo ta yoho rozvytok v umovakh kooperatsii [Organic agriculture and its development in the conditions of cooperation]*. Zhytomyr: Ruta [in Ukrainian].
3. Palamarchuk, M.M. (2013). Efektyvnist vyrobnytstva zernovykh kultur u silskohospodarskykh pidpryemstvakh Kyivskoi oblasti [The efficiency of crop production in agricultural enterprises of Kyiv region]. *Ekonomika APK – Economics of agribusiness*, 8, 110-115 [in Ukrainian].
4. Prokopchuk N., Zihh T., & Vlasiuk Y. Orhanic biznes-dovidnyk Ukrainy (vypusk 2) [Organic business-guide in Ukraine (issue 2)]. Swiss-Ukrainian project «Organic Market Development in Ukraine» (2012-2016). Kyiv [in Ukrainian].
5. Rudnytska, O.V. (2007). Orhanizatsia marketynhovoї diialnosti na rynku orhanichnoi ahroprodovolchoi produktyi [Organization of marketing activities on the organic market]. *Naukovyi visnyk NAU – Science Bulletin of NAU*, 110, 339-342 [in Ukrainian].
6. Sedikova, I.O., & Korenman, Y.M. (2012). Orhanichne zernovyrobnytstvo: mozhlyvosti ta perspektyvy rozvytku [Organic grain production: Opportunities and development prospects]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti – Economics of Food Industry*, 4, 80-83 [in Ukrainian].
7. Vlasenko, N.S. (n.d.). Silske hospodarstvo Ukrainy za 2012 rik [Agriculture of Ukraine for 2012]. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
8. Skrypchuk, P.M. (2010). *Ecolohichna sertyfikatsia v sferi pryrodokorystuvannia: ekoloho-ekonomichni zasady rozvytku [Ecological certification in environmental management: ecological and economic foundations: monograph]*. Rivne: NUVMNRU [in Ukrainian].
9. Chaika, T.O. (2011). Peredumovy rozvytku rynku organichnoi produktyi v Ukraini [Prerequisites for the organic market development in Ukraine]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and Management of Innovations*, 4(1), 233-240 [in Ukrainian].
10. Shevchuk, H.M. (2011). Ecoloho-ekonomichne obhruntuvannia orhanichnoho silskohospodarskoho vyrobnytstva (na prykladi Rivnenskoї oblasti) [Ecological and economic assessment of organic agricultural production (in Rivne region)]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and Management of Innovations*, 4(1), 241-251 [in Ukrainian].

Отримано 03.08.2014 р.